

**5-6-SINF O‘QUVCHILARI UCHUN TINGLAB TUSHUNISH
KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRUVCHI O‘QUV TOPSHIRIQLARINING
TURLARI VA TAVSIFIY JIHATLARI
ВИДЫ И ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УЧЕБНЫХ
ЗАДАНИЙ, РАЗВИВАЮЩИХ НАВЫКИ ПОНИМАНИЯ СЛУШАНИЯ У
УЧАЩИХСЯ 5-6 КЛАССОВ
TYPES AND DESCRIPTONAL ASPECTS OF LEARNING
ASSIGNMENTS DEVELOPING LISTENING SKILLS FOR STUDENTS IN
GRADES 5-6**

Avazova Farangiz Ixtiyor qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

2- bosqich tayanch doktoranti

+998995876630

Авазову Фарангиз Ихтиёр кизи

Самаркандский государственный университет имени Шарафа

Рашидова

Базовый докторант 2-го курса

+998995876630

Avazova Farangiz Ikhtiyor qizi

Samarkand State University named after Sharaf Rashidov

2nd stage basic doctoral student

+998995876630

Annotatsiya: Maqolada 5-6-sinf ona tili darslarida tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilgan o'quv topshiriqlarining turlari va metodik xususiyatlari ilmiy asosda tahlil qilingan. Tadqiqot davomida tinglab tushunish topshiriqlari mazmuniy, kognitiv va funksional jihatdan klassifikatsiya qilinib, ularning o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rni asoslab beriladi. Natijalar tinglab tushunishning mazmunni aniqlash, detallarni farqlash, savol-javob yuritish, qayta hikoyalash, ijodiy fikrlash va grafik organayzerlardan foydalanish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qilishi bilan izohlanadi.

Kalit so'zlar: ona tili ta'limi; tinglab tushunish; nutqiy kompetensiya; o'quv topshiriqlari; eshitib idrok etish; metodika; 5-6-sinf; grafik organayzer; ijodiy topshiriqlar.

Аннотация: В статье на научной основе проанализированы виды и методические особенности учебных заданий, направленных на развитие навыков аудирования на уроках родного языка в 5-6 классах. В ходе исследования задания на аудирование классифицируются с содержательной, когнитивной и функциональной точек зрения, обосновывается их роль в развитии речевой компетенции учащихся. Результаты объясняются тем, что служат формированию таких навыков аудирования, как определение содержания, различение деталей, проведение вопросов и ответов, пересказ, творческое мышление и использование графических органайзеров.

Ключевые слова: обучение родному языку; аудирование; речевая компетенция; учебные задания; аудирование; методика; 5-6 классы; графический органайзер; творческие задания.

Abstract: The article scientifically analyzes the types and methodological features of learning tasks aimed at developing listening comprehension skills in native language lessons in grades 5-6. In the course of the study, listening comprehension tasks are classified in terms of content, cognitive, and functional aspects, and their role in the development of students' speech competence is substantiated. The results are

explained by the fact that listening helps to form skills such as content identification, distinguishing details, conducting questions and answers, retelling, creative thinking, and the use of graphic organizers.

Keywords: *native language education; listening comprehension; speech competence; learning tasks; auditory perception; methodology; 5-6th grade; graphic organizer; creative tasks.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish, xususan, tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish muhim metodik vazifalardan biri hisoblanadi. Tinglab tushunish til o'rganishning asosiy komponentlaridan biri bo'lib, u o'quvchining eshitilgan og'zaki axborotni semantik, mantiqiy va funksional jihatdan idrok qilishi jarayonini qamrab oladi. Psixolingvistik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, tinglab tushunish nutq faoliyatining barcha turlari ichida eng birinchi shakllanadigan va o'quvchining kommunikativ kompetensiyasiga eng kuchli ta'sir ko'rsatadigan ko'nikma hisoblanadi.

5-6-sinf o'quvchilari nutqiy, bilish va psixologik rivojlanishning faol bosqichida bo'lganlari sababli, tinglab tushunishga oid topshiriqlarning mazmunan mos, didaktik jihatdan asosli va metodik jihatdan puxta ishlab chiqilishi zarur. Amaldagi darsliklar tahlili tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantiruvchi topshiriqlar mavjud bo'lsa-da, ularni tizimli ravishda tasniflash, ularning metodik imkoniyatlarini ilmiy asosda yoritish bo'yicha izlanishlar yetarli emasligini ko'rsatmoqda.

Shu bois, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — 5-6-sinf ona tili darslarida tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlarining turlarini ilmiy asosda tasniflash va ularning tavsifiy xususiyatlarini aniqlashdir.

METODLAR

Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib, tinglab tushunish ko‘nikmasini shakllantirishga doir topshiriqlarni ilmiy asosda o‘rganish va tasniflash uchun bir qator metodlardan foydalanildi.

Nazariy-metodik tahlil. Ona tili ta’limi bo‘yicha mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar, darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar, til o‘qitish metodikasi bo‘yicha tadqiqotlar tizimli o‘rganildi. Bu metod tinglab tushunish ko‘nikmasiga oid nazariy yondashuvlar, psixolingvistik omillar va kompetensiyaviy talablarga oid ma’lumotlarni aniqlash imkonini berdi.

Kontent tahlili. 5–6-sinf ona tili darsliklarida, amaliy dars ishlanmalari va metodik majmualarda mavjud tinglab tushunish topshiriqlarining mazmuni, shakli va didaktik mo‘ljallariga ko‘ra tahlil qilindi. Ushbu tahlil topshiriqlarning funksional xususiyatlarini guruhlariga ajratish imkonini berdi.

Tasniflash (klassifikatsiya) metodi. Olingan materiallar asosida tinglab tushunish topshiriqlari kognitiv murakkablik, o‘quvchi faolligi, nutqiy vazifa turi va didaktik maqsadiga ko‘ra tasniflandi.

Tavsifiy metod. Har bir turdagi topshiriqning tarkibiy xususiyatlari, ta’limiy funksiyalari, psixologik ta’siri va o‘quvchilarning rivojlanish jarayonidagi o‘rni bo‘yicha ilmiy tavsif berildi.

Pedagogik kuzatish (nazariy model asosida). 5-6-sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari, kognitiv ehtiyojlari hamda nutqiy rivojlanish darajasi hisobga olinib, topshiriqlarning samaradorlik omillari pedagogik kuzatuv mezonlari asosida baholandi. Mazkur metodlar tadqiqotning ilmiy asoslangan, tizimli va metodik jihatdan puxta bo‘lishini ta’minladi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv topshiriqlarining didaktik vazifasi, nutqiy faoliyatga ta’siri va kognitiv talablari o‘rganilib, ular **olti asosiy guruhga** ajratildi.

1. Mazmunni umumlashtirishga yo'naltirilgan topshiriqlar. O'quvchilarning matnning umumiy g'oyasini anglash, voqealar mantiqiy izchilligini tushunish va asosiy axborotni ajratish ko'nikmalari rivojlanadi. Ushbu topshiriqlar matn mazmunining global darajada tushunilishini ta'minlaydi.

2. Detallarni aniqlashga qaratilgan topshiriqlar. Eshitilgan matndagi aniq fakt, detal, vaqt va joy ko'rsatkichlarini aniqlashga qaratilgan mashqlar o'quvchilarning selektiv tinglash, diqqatni jamlash va xotira jarayonlarini faollashtiradi.

3. Savol-javob faoliyatiga asoslangan topshiriqlar. O'quvchilarning tinglangan matnga oid savollarga javob berishi yoki mustaqil savol tuzishi interpretativ fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish (inferensiya) va nutqiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. Matnni qayta bayon qilish topshiriqlari. Reja asosida qayta aytish, qahramon nuqtai nazaridan hikoyalash yoki qisqa mazmun chiqarish o'quvchilarning reproduktiv nutqini, izchil bayon qilish malakasini va matn tuzilishini qayta tashkil etish qobiliyatini rivojlantiradi.

5. Ijodiy yondashuvga asoslangan topshiriqlar. Matnning muqobil yakunini yaratish, davomiga taxmin qilish yoki obrazga baho berish o'quvchilarning divergent fikrlashini, muammoli vaziyatlarni yechish qobiliyatini va badiiy-estetik tahlil malakasini rivojlantiradi.

6. Grafik organayzerlardan foydalanishga oid topshiriqlar. Venn diagrammasi, klaster, jadval va sxemalar yaratish orqali o'quvchilar axborotni vizual tarzda qayta ishlashni o'rganadilar. Bu topshiriqlar murakkab mazmunni strukturaviy idrok etishni osonlashtiradi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, tinglab tushunish topshiriqlarining har biri o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga turlicha, ammo o'zaro uzviy bog'liq tarzda ta'sir qiladi.

MUNOZARA

Tadqiqot natijalari tinglab tushunish topshiriqlarining metodik jihatdan to'g'ri tanlanishi va qo'llanilishi o'quvchilarning og'zaki nutqni idrok etish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Xususan:

Mazmuniy va detalga yo'naltirilgan topshiriqlar matnni global va lokal darajada tushunishni kuchaytirib, o'quvchilarning ma'lumotlarni tahlil qilish va solishtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Savol-javob va qayta hikoyalash topshiriqlari o'quvchining reproduktiv va produktiv nutq faoliyatini faollashtiradi, muloqot kompetensiyasini kuchaytiradi.

Ijodiy topshiriqlar esa nafaqat tinglab tushunishni, balki nutqning emotsional-estetik qabul qilinishini, assotsiativ fikrlash va badiiy tasavvurni rivojlantiradi.

Grafik organayzerlardan foydalanish kognitiv jarayonlarni vizuallashtirish orqali matn mazmunining chuqurroq o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, 5–6-sinf o'quvchilari uchun tinglab tushunish topshiriqlari:

yosh xususiyatlariga mos bo'lishi,
murakkablik darajasi bosqichma-bosqich oshirilishi,
multimodal ta'lim vositalari bilan boyitilishi,
aniq baholash mezonlariga ega bo'lishi zarur.

Aks holda, tinglab tushunish jarayonining samaradorligi pasayishi, o'quvchi faolligining susayishi yoki mazmunning to'liq anglanmasligi kuzatilishi mumkin. Shu bois o'qituvchilar topshiriqlarni tanlashda metodik moslik, o'quvchini faollashtirish darajasi va matnning psixolingvistik murakkabligini inobatga olishlari talab etiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari 5-6-sinf ona tili darslarida tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish tizimli, metodik jihatdan asoslangan yondashuvni talab qilishini ko'rsatdi. Tinglab tushunishga oid topshiriqlarning turlari o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Jumladan:

mazmunni anglash,
detallarga e'tibor berish,
tahliliy savol-javob yuritish,
mazmunni qayta ishlab bayon qilish,
ijodiy talqin qilish,
axborotni vizual vositalar orqali tizimlashtirish

kabi ko'nikmalar bosqichma-bosqich shakllanadi.

Shu bois tinglab tushunish topshiriqlarini ishlab chiqishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixolingvistik ehtiyojlari, o'quv motivatsiyasi va kompetensiyaviy talablarga moslikni ta'minlash zarur. Mazkur tadqiqot natijalari ona tili ta'limi metodikasini takomillashtirishda, dars ishlanmalari yaratishda va o'qituvchilar amaliy faoliyatida samarali metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayeva M. Ona tili o'qitish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 256 b.
2. G'ulomov A., Shomaqsudov Sh. Nutq o'stirish nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: O'qituvchi, 2017. — 210 b.
3. Hasanov B. Til ta'limida innovatsion metodlar. — Toshkent: Ma'naviyat, 2020. — 180 b.
4. Karimova D. Pedagogik psixologiya. — Toshkent: Tafakkur, 2018. — 240 b.
5. Qodirova Z. Umumiy o'rta ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning metodik asoslari. — Toshkent: Fan, 2021. — 190 b.
6. Rahimov A. Ona tili darslarida multimediali texnologiyalardan foydalanish. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. — 150 b.
7. Safarova M. Eshitish orqali idrok etish jarayoni va uning o'quv faoliyatidagi o'rni // Ta'lim va innovatsiyalar, 2021, №4. — B. 67–72.
8. Shamsiyev X. Til o'rgatishda kommunikativ yondashuv. — Toshkent: Tamaddun, 2016. — 175 b.